

רס"ן הרב יוסף שמואלי, רב יחידות מ"מ

שימוש במכשיר אקו (אלקסה) בשבת

ראשי פרקים

- א. הקדמה
- ב. מתי עקימת שפתיו נחשבת מעשה
- ג. דיבור למכונה
- ד. חשש שיתירו דיבור אסור
- ה. גרמא או הפעלה על ידי דיבור
- ו. התקני גרמא קבועים
- ז. למעשה

א. הקדמה

עם השנים השימוש במכשירים חשמליים הולך וגובר, הן בבתים הפרטיים והן במוסדות. יותר ויותר מוצרים כגון דלתות, תריסים, ווילונות, תאורה ועוד, מופעלים על ידי מנגנונים חשמליים. בשנים האחרונות נכנסה לשוק הטכנולוגי האופציה להפעיל מכשירים אלו על ידי הוראות קוליות וללא מגע יד.

נשאלת השאלה האם יש איסור להפעיל מכשירי חשמל ע"י דיבור? ואם ישנו איסור, מהו חומרתו? ההשלכה של שאלות אלו רחבה מאוד ויש לדון בהם בזהירות הנדרשת.

ברצוני לברר כיצד יהיה ניתן להיעזר באמצעים אלו לטובת הפעלת מערכות צבאיות בשבתות וחגים, והאם ההפעלה באמצעות פקודות קוליות עדיפה משימוש בהתקני גרמא שהפכו נפוצים מאוד בצבא.

ב. מתי עקימת שפתיו נחשבת מעשה

הכלל ההלכתי¹ קובע ש'לאו אין בו מעשה אין לוקים עליו'. כלומר, כדי שהאדם יתחייב מלקות הוא צריך לעשות מעשה העובר על הכתוב בתורה.

הגמרא בבא מציעא² מביאה מחלוקת בין רבי יוחנן לר"ל לגבי המנהיג כלאיים בדיבורו מבלי שעשה מעשה בידיים, האם דיבורו נחשב מעשה או לא:

1. מופיע במקומות רבים. ראה למשל פסחים סג, ב.

2. צ, ב.

"תנו רבנן: החוסם את הפרה והמזווג בכלאים פטור, ואינו לוקה אלא דש ומנהיג בלבד. איתמר, חסמה בקול והנהיגה בקול, רבי יוחנן אמר: חייב, ריש לקיש אמר: פטור. רבי יוחנן אמר: חייב, עקימת פיו היא מעשה. ריש לקיש אמר: פטור, קלא לא הוי מעשה".

רבי יוחנן אומר, שהנעת הפה כדי להשמיע קול, היא מעשה גופני, ולכן כאשר עושה מעשה על ידי קולו נחשב שעושה מעשה ממש. ואילו ריש לקיש סובר שביטוי שפתיים אינו נחשב עשיית מעשה.

הרמב"ם³ פסק להלכה כשיטת רבי יוחנן שהחוסם בקול חייב:

"כל המונע הבהמה מלאכול בשעת מלאכתה לוקה, שנאמר לא תחסום שור בדישו... אחד החוסם אותה בשעת מלאכה ואחד החוסם אותה מקודם ועשה בה מלאכה והיא חסומה אפילו חסמה בקול לוקה".

אף על פי שהלכה כרבי יוחנן, נראה שלא נכון ללמוד מאיסור חסימת שור בדישו על ידי קול, שכל פעולה שנעשית על ידי דיבור נחשבת מעשה בידים. שהרי הגמרא במסכת כריתות⁴ יוצאת מנקודת הנחה שגם רבי יוחנן מודה שאיסור שנעשה ע"י דיבור כגון מגדף, או עדיים זוממין, לא מתחייבים עליו:

"לר' יוחנן דאמר: כפיפת קומתו הוי מעשה, עקימת שפתיו נהוי מעשה גבי מגדף? אמר רבא: שאני מגדף, הואיל וישנו בלב, אבל בעלמא עקימת שפתיו הוי מעשה. מתיב רבי זירא: יצאו עדים זוממין שאין בו מעשה, ואמאי הא על פי כתיב בהן? אמר רבא: שאני עדים זוממין, הואיל וישנן בראייה".

מסקנת הגמרא שלרבי יוחנן עקימת שפתיו הוי מעשה⁵, אך אין זה בכל המקרים. עוד צריך לשים לב, שהגמרא הוכיחה שלרבי יוחנן עקימת שפתיו היא מעשה מכך שכפיפת קומתו נחשבת מעשה, והתעלמה לחלוטין מהמימרא המפורשת בבבא מציעא שאליבא דרבי יוחנן לוקין על חסימה בקול.

לעומת המקורות שראינו לעיל שלרבי יוחנן 'דיבור הוי מעשה' בגלל 'עקימת שפתיו' במסכת מכות מפורש להפך⁶:

"סבר לה כי הא דאמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם א"ר יצחק א"ר יוחנן, ר' יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי: כל לא תעשה שבתורה, לאו

3. שכירות פרק יג.

4. ג,ב.

5. חוץ ממגדף ועדיים זוממים מגדף חייב בעיקר על כוונת ליבו ועדים זוממים שיכולים להעיד גם ללא עקימת שפתיים (רי"ף) או מפני שעיקר החיוב על הראיה השקרתית שהעידו ולא על הדיבור (רש"י וראה רמב"ן).

6. טז, א.

שיש בו מעשה - לוקין עליו, לאו שאין בו מעשה - אין לוקין עליו, חוץ מן הנשבע ומימר והמקלל את חברו בשם".

מגמרא זו משמע שלר' יוחנן דיבור לא הוי מעשה, אלא שבשבועה ותמורה וקללה בשם החשיבה התורה את הדיבור כמעשה, ובשאר דיבור בעלמא לא הוי מעשה. וזה לכאורה סותר את דברי ר' יוחנן בב"מ שאמר במפורש שעקימת פיו הויא מעשה, וגם את הבנת הגמרא בכריתות שלר' יוחנן דיבור הוי מעשה.

המאירי בפירושו על בבא מציעא⁷ עונה על השאלות הנ"ל ומגדיר שלושה כללים שבהתקיים לפחות אחד מהם ייחשב הדיבור למעשה:

"ויראה לי שדעת ר' יוחנן שעקימת שפתים מעשה על אחד משלשה צדדין:

האחד, **שהקול מביא לידי מעשה גמור**, כגון הנהגה בכלאים שקולו גורם להיות שתי בהמות אלו הולכות וחורשות.

והשני, שאע"פ שאין קולו עושה כלום, מ"מ עיקר הלאו הוא במעשה גמור, **וכל שעושה בקולו ענין המועיל כאלו עשה עקר הלאו** שהוא מעשה גמור, אע"פ שאין קולו מביא לידי מעשה גמור נדון עקימת שפתים למעשה הואיל ועשו מעשה הלאו שהוא מעשה גמור. וממין זה חסימה בקול שעקר הלאו מעשה גמור והוא החסימה וכשגער בקול נעשה מעשה החסימה מאליו שהוא מניעת המאכל.

והשלישי, **שבדבורו נעשה מעשה מאילו**, כגון תמורה שבדבורו הותפשה בהמה זו לקדש...

הא למדת לדעת ר' יוחנן שחסימה בקול והנהגה בקול ותמורה כלם בדין מעשה, ועליהם אמר עקימת שפתים הוי מעשה, הא דבור לבד בלא שום אחד מאלו אין עקימת שפתים מעשה".

על מנת שדיבור ייחשב מעשה, צריך שע"י הדיבור ייעשה מעשה גמור וממשי, כגון חסימת בהמה או הנהגה בכלאיים, או שעצם הדיבור הוא המעשה, כגון שמחיל קדושה בתמורה או שעובר בדיבורו על איסור שבועת שקר. אולם במקום שהדיבור אינו מעשה בעצמו, וגם לא גורם להיעשות מעשה ממשי, אין הדיבור נחשב כמעשה.

7. צא, א. תירוצים אחרים לקושיה הנ"ל, ראה בתוספות (ב"מ צ ב ד"ה אמר רבי יוחנן), ובשטמ"ק (ב"מ מג ב). נציין שיש סתירה ברמב"ם בין סנהדרין יח ב שכתב שדיבור נחשב לאו שאין בו מעשה חוץ מתמורה קללה ושבועה, לבין שכירות יג שפסק שחסימה בקול לוקין עליה, וע"ש בב"מ.

ג. דיבור למכונה

הרב ישראל רוזן⁸ חידש שני חידושים הנוגעים לעניינינו, הראשון שדיבור ייחשב כמעשה רק כאשר בנוסף לדיבור יש גם נגיעה פיזית (כגון שאחזו ותקע באזנו). והחידוש השני, שרק פעולה מיוחדת בפה כגון נפוחה בחוזק כדו' תחשב מעשה, וכך הם דבריו:

"נלע"ד... דניפוח בפה נחשב מעשה האדם מיירי דוקא כגון שאחזו, (ואה"נ דגם ליבוי אש או כיבוי היינו דווקא אם אווחז את הנר או מחזיק בעץ שאחזה בו האור וכיו"ב, או אולי מיירי במלבה במפוח ובכלי דאו יש כאן מעשה מובהק) אבל עושה פעולה בפיו, ובדיבור לפני מיקרופון, מבלי שאחזו מנ"ל דחשיבא מעשה?

עוד עלה בדעתי לחדש שכל מה שהובא לעיל ע"י האחרונים לאסור במלאכות שבת אם נופח בפיו או מלבה אש או צועק בקול גדול כסוס שצנץ וחמור שנער, היינו כשעושה פעולה אקטיבית, מיוחדת, להפיח רוח או גלי קול וכיו"ב. אבל אם רק מדבר כדרכו, ללא נשיפה בכח, לבי אומר לי שאין בהרעדת האויר וביצירת גלי קול משום מעשה לענין דנימא כוחו גופו לחיוב באיסורי שבת".

הרב אריאל קטן ופרופ' דרור פיקסלר⁹ כתבו, שמכשיר העושה פעולות שמופעל על ידי גלי קול של האדם, כמו Amazon Echo (המכונה אלקסה), הדיבור עצמו אינו עושה מעשה בעצמו ולא גורם למעשה ממשי, ולכן אין מניעה להשתמש בו בשבת, כל עוד בפעולה שנוצרת אין מלאכת איסור.

בסיכום המאמר כתבו הרב אריאל קטן ופרופ' דרור פיקסלר הנחיות לשימוש באלקסה בשבת:

1. יש לכסות את כל הכפתורים של אלקסה בצורה שלא תאפשר שימוש בהם. הכיסוי יינעל לפני שבת. הכיסוי גם יסתיר את מנורות הלדים וכן יהיה כתוב עליו בגדול 'אלקסה של שבת' וכי המערכת פועלת עפ"י סידורי הלכה.

2. אין ליטול את אלקסה ביד, אלא היא תמוקם במקום צדדי ותעמוד בפני עצמה.

3. המערכת תפעל כל השבת ללא הפסקה.

4. אין לבקש מאלקסה לעשות פעולות האסורות בשבת, ויש לחסום

8. הרב י' רוזן, 'מיקרופון ורמקול בשבת', תחומין טו, עמ' 173-293.

9. במאמר שפורסם באמונת עיתון גליון 921, עמודים 141-741, ובמאמר נוסף שפורסם באמונת עיתון גליון 031 עמודים 721-531.

אפשרות זו ממנה.

5. יש לשקול לאסור גם השמעת שירים.

6. במערכת Echo Show המכילה מסך ומצלמה, יש לכסות הן את המסך והן את המצלמה, כך שההפעלה תהיה ע"י קול בלבד ולא ע"י חיישנים. הוראה זו נצרכת על מנת לחוש לשיטות שאוסרות הפעלת מכשירים על ידי חיישנים. לשיטתנו, אין צורך בכיסוי המסך והמצלמה¹⁰.

מאמר נוסף בנושא נכתב ע"י הרב איתן קופיאצקי¹¹, שחילק בהגדרת הדיבור כמעשה, בין מקרה שהמלאכה תיעשה בוודאות כמו באומר לגוי בשבת "בוא וכבה" או מחמר בהמה בשבת, לבין מקרה שהדיבור לא בהכרח יוביל לפעולה וודאית כמו באומר "כל המכבה אינו מפסיד"¹²:

"לענ"ד סיבת החילוק בין סוגי הדיבור נובעת מוודאות עשיית המלאכה. כאשר המעשה ייעשה בוודאות, כדוגמת דיבור ישיר לגוי שיש בו בקשה ישירה, הדבר אסור. כמו כן במחמר, הבהמה פועלת מתוך כך שהיא מאולפת לבצע פעולה בשמיעת קול הציווי, דבר שבעצם הוא ציווי ישיר".

הרב איתן כותב שדיבור בחלל החדר על אף שהדיבור מוקלט, אין בו איסור. אולם אם דיבורו גורם שהמכונה תעשה מלאכה נחשב אסור. וכפי שכתב האגרות משה¹³:

"ואם יש מכונה כזו שבדיבור נעשה מלאכה ע"י המכונה, וכן במה שבצילו שנופל על מכונה כזו שנעשה ע"י זה מלאכה, ודאי אסור לעשות זה בשבת ויו"ט, ואף בלא מתכוין אם הוא פסיק רישיה אסור".

עוד הביא סברה בשם הרב שאול ישראל¹⁴, שאמירה למכשיר חשמלי חמורה יותר מאיסור מחמר או מאמירה לגוי, מכיוון שבאמירה לבהמה עשייתו תלויה בדעת הבהמה, אולם למכשיר שאין בו דעת עצמית וודאי שאמירתו תגרום לעשיית

10. הם מסתמכים בסוף סעיף זה על ההיתר של הרב רבינוביץ' בשימוש בחיישנים בשבת כאשר לא נעשית מלאכה, כגון פתיחת דלת חשמלית והפעלת ברז ע"י חיישנים.

11. פורסם ב"המעין" גיליון 242, עמודים 77-09.

12. כמו שפסק בשו"ע או"ח סימן שלד סעיף כו: יכול לומר בפני גוי כל המכבה אינו מפסיד, אף אם אינו מזומן כאן יכול לקרותו שיבוא אף על פי שוודאי יכבה כשיבוא.

13. חלק א סימן קעג.

14. ספר שערי שאול, שיעור לב, אות ה, ד"ה חיוב מלאכת מחשבת בכח אחר מעורב בו: "דזוהי כוונת דברי הרמב"ן, דהיכא דכובש אותה תחת ידו ואין לה רצון עצמי הוי כמו זורה ורוח מסייעתו, דשפיר יש לחייב לעניין שבת אף על פי שמצידו אינו אלא גרמא, דבשבת מחייבין כהאי גוונא גם אגרמא כל שנעשית מחשבתו. אולם במחמר בדיבור, שמעורר הבהמה לעשות והבהמה עושה אדעתה דנפשה, יש לומר דלא שייכת מלאכת מחשבת, דלא מכח מחשבתו נעשה הדבר אלא מכח מחשבת הבהמה לדעתה, ועל כן לא שייך בזה למימר איתעבידא מחשבתיה".

המלאכה, ועל גרמא כזאת מתחייבים בשבת כיוון דאיתעבידא מחשבתו.

ד. חשש שיתירו דיבור אסור

הרב איתן¹⁵ כתב שיש מקום לאסור אף פעולות שאין בהן משום מלאכה כלל ואף לא משום עובדין דחול או זילותא דשבת, שמא יבואו להתיר דיבור המביא לידי מלאכה. ולכן צריך להתבונן טוב ולשקול היטב לפני שמתירים פעולות על ידי מכונות חשמליות.

כתב הרב זילברשטיין שליט"א לגבי טלפון שמחייג ע"פ דיבור¹⁶, שאע"פ שאין בכך מלאכה יש חשש משום זילותא לשבת וחשש שיגררו לעבור על איסורים:

"בענייננו יש מקום לומר שאין בזה חיוב תורה, כיון שהאיסור של הטלפון הוא משום מלאכת בונה, ולא מצאנו בונה בקול, ובמשכן ודאי לא היה בונה בקול. ואולי הוי רק גרמא בעלמא. וצ"ע. אלא שיש מקום לאסור אם הדבר יביא לזילותא דשבת, ואין זה רחוק לשער שכן הוא כדברי הגרשז"א זצ"ל¹⁷: "מפורש הוא בשו"ע דבכל מקום שיש השמעת קול איכא זילותא לשבת". וכן כתב והדגיש הגרשז"א זצ"ל בסוף דבריו בנוגע לשימוש בטלפון ומגביר קול בצורות מסוימות בשבת: "אך חושבני שהמון העם אינו יודע כלל להבחין בכך, ויכול לטעות ע"י זה לומר שמתר גם להדליק ולכבות את החשמל בשבת". ולכן אף לדין אין להתיר דבר זה כי אם במקום צורך גדול. וכעין זה מצינן בשאלת יעבץ הנ"ל, דאע"ג שסובר דעריכת שיעון בשבת דומה לפתיחת וסגירת מנעול דשרי, אפילו הכי כתב שלמעשה נכון להחמיר מפני שנראה בעיני הבריות כתיקון כלי, וכ"ש כאן... והדבר צריך הכרעה".

לסיכום מה שלמדנו עד עכשיו:

אין בשימוש ה"אמזון אקו" בשבת איסור דאורייתא¹⁸, כיוון שלא נעשה על ידי כך מלאכה.

כל דיבור שמביא למעשה ישיר בלי אפשרות לאי-ביצוע הוא כמעשה בידיים ממש.

יש מקום להתיר שימוש במכשיר ה"אמזון אקו" לצורך מצוה וחולה כל עוד אין הדבר מביא זילות לשבת, והדבר נתון לשיקול דעתם של גדולי הפוסקים.

15. שם.

16. חשוקי חמד (שבת דף קנ"ג עמוד ב).

17. מנחת שלמה חלק א סימן ט.

18. אף למי שחשש שהפעלת חשמל בשבת אסורה משום בונה, אם הדליק את החשמל ע"י דיבור אין

חשש דאורייתא וכמו שציין הרב זילברשטיין שלא מצאנו בונה ע"י קול.

ה. גרמא או הפעלה על ידי דיבור

נמצא עד כה, כי לכו"ע אין בהפעלת מכשיר האקו (אלקסה) עצמו בשבת איסור דאורייתא, אף לאוסרים שימוש בחשמל בשבת מדאורייתא. עתה עלינו לברר כיצד מוגדרת מלאכה הנעשית ע"י המכשיר ע"פ פקודה קולית של האדם, האם היא מלאכה ישירה של האדם או גרמא? ממילא נבין האם עדיף להשתמש באלקסה או בהתקני גרמא המצויים מאוד בצבא.

טעות נפוצה היא לחשוב שפעולה מתוחכמת, המתבצעת במספר שלבים מוגדרת כגרמא, הרב ישראל רוזן יצא כנגד תפיסה זו וכתב¹⁹:

"אם אדם מתחיל תהליך, גם אם מדובר בפעולת שרשרת רבת שלבים - הכול נחשב מעשה האדם בידיים, כוחו או כוח כוחו, כיריית חץ, ולא 'גרמא'... לפיכך, כדי שתיחשב דרך 'גרמא', יש צורך בקיומם של שני תנאים: (1) האדם עושה פעולה 'מתה' בלבד, ואינו מתחיל שום תהליך. (2) התוצאה תתרחש אחר זמן ע"י גורם אחר בלתי תלוי בפעולת האדם".

בשביל שפעולה תחשב כמעשה בגרמא, צריך שהיא תתבצע בשני שלבים ובמרווח של זמן. השימוש באלקסה הינו מכוחו הישיר של האדם וכלל לא מוגדר כגרמא. נראה כי גם הרב קטן ופרופ' פיקסלר המצוטטים לעיל מסכימים לכך, ולכן הם סייגו את היתר השימוש באלקסה לפעולות שאינן מוגדרות מלאכה בכלל²⁰:

"הרי שבמקרה של הע"א, כאשר אנו לא מאפשרים לע"א לעשות כל פעולה שיש בה צד של מלאכה, הקול איננו מביא לידי מעשה, ואין בתוצאה של הקול מעשה גמור, אזי אין בדיבור כל תוצאה של חלות".

לאור זאת, ניראה כי אין תועלת הלכתית בשימוש באלקסה כתחליף לפתרונות גרמא בצבא, מכיוון שמדובר על הוראות קוליות אשר גורמות לביצוע מלאכות אסורות (פתיחת שערים, כתיבה באמצעות מקלדת, חיוג בטלפון וכדו'), ועשייה על ידי אלקסה נחשבת כעשייה בידיים משש.

ו. התקני גרמא קבועים

כיוון שהעמדנו זה מול זה את השימוש באלקסה מול מכשירי גרמא, וכתבנו שעדיף השימוש במכשירי גרמא, נדון מעט בשימוש במכשירי גרמא. השאלה שצריכה להישאל לגבי מכשירי גרמא היא, האם ההיתר באמצעות גרמא הוא גם כאשר הקביעות היא לעשות על ידי 'מכשיר גרמא' או רק במקום שהמלאכה נעשית בשינוי מהרגיל?

19. 'גרמא' בשבת - מושג ושימושו, תחומין לד'

20. במאמר שפורסם באמונת עיתך גליון 031, עמודים 721-531

הרב רוזן²¹ כתב כי הפעולה הנעשית באמצעות גרמא מעכבת את הפעולה, ועיכוב מהווה מטריד שלולי שבת אין הדרך לעשות כך, ולכן נחשב עשייה בשינוי אף אם עושה כן באופן קבוע:

"יש להוסיף כי ניתן לומר שכל פעולת 'גרמא' מהווה גם 'שינוי' מדרך הפעולה הרגילה. השינוי מתבטא לא באופן פעולת האדם אלא בהתרחשות התוצאה לאחר זמן. איחור זמן זה הוא מטריד, ואלמלא השבת לא היו מתכננים כך את דרך הפעולה. והרי ידוע שכל 'שינוי' מדרך הפעולה הרגילה נחשב קולא במלאכות שבת".

אך יש לציין שלא כולם מודים לפיתרון ההלכתי ששל מכשירי גרמא. הרב אשר וייס כתב שיש להחמיר בכך²²:

"בשבת²³ אמרו דגרם כיבוי מותר ד"לא תעשה מלאכה כתיב, עשייה הוא דאסר הא גרמא שריא", אך בב"ק²⁴ אמר רב אשי ליישב מה דזורה ורוח מסייעתו חייב אף דליבה וליבתו הרוח פטור דגרמא בניזקין פטור "שאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה". הרי דגרמא חייב בשבת משום דהוי מלאכת מחשבת?... האחרונים כתבו כמה דרכים לחלק בין גרמא הפטור כהא דגרם כיבוי, להא דב"ק דחייב משום שנעשית מחשבתו. ושתי דרכים עיקריים נשנו בזה:

א. בשו"ת זרע-אמת²⁵ כתב לחלק בין זורה דמלאכתו נעשית **מיד והוא זורה ברוח**, להא דגרם כיבוי **דרק** לאחר זמן **תיעשה המלאכה** ע"י צירוף גורמים וכוחות שונים, דהיינו התפשטות האש, התגברות החום, התפרקות הכלים ושפיכת המים.

ב. האחיעזר²⁶ כתב דכל שהוא עושה כדרכו **של בני"א בכל ימות החול**, וכהא דזורה ברוח, הו"ל מלאכת מחשבת וחייב כשנעשית מחשבתו, אבל בגרם כיבוי שאין זה דרך כלל לכבות בדרך זו ואינו עושה כן אלא להנצל ממלאכת שבת אין זה מחשבת".

הרי שיש שני חילוקים: לפי הזרע אמת גרמא המותרת זה רק אם יש שיהוי בפעולה ואינה נעשית מייד, ואילו לאחיעזר גרמא המותרת זה רק אם הפעולה לא נעשית כדרכה בחול. הרב וייס מחבר בין הסברות ומסיק שיש לדון כל מתקן גרמא לגופו:

21. תחומין לד' גרמא בשבת – מושג ושימושיו.

22. בשיעור לפרשת יתרו אות ד.

23. קכ, ב.

24. ס, א.

25. סימן מד.

26. ח"ג סימן ס.

"ולענ"ד יש לחכוך לפי שתי הדרכים לגבי כל כלי ומתקני הגרמא, ואבאר. להבנת הזרע-אמת נראה דאף אם המציאו דרך לעכב את סגירת המעגל החשמלי והפעלת הכלי במספר שניות, נראה דהוי בכלל מלאכת מחשבת דהלא... התוצאה נגזרת מראש באופן ודאי, אלא שבאופן מלאכותי עכבנו את ביצוע המלאכה לשניות מועטות. ואין זה דומה להא דגרם כיבוי שיש בו השתלשלות של אירועים והתרחשויות שאינם בידו, ואפשר שמסיבה כלשהי לא יצא מן הכח אל הפועל. והלא זיל בתר טעמא, מה הסברא לחלק בין מלאכה הנעשית מיד בגרימתו למה שנעשה לאחר זמן, אין זה אלא משום דבזורה האדם עושה מלאכה ע"י הרוח ובגרם כיבוי הו"ל כאילו המים מכבים בגרמתו. ובנידון דידן שהכלי בידו אף אם המלאכה נדחית בשניות מועטות, לכאורה הו"ל מלאכת מחשבת. ואף שאין אני אומר בהחלט דאסור, מידי ספק לא יצאנו...

וגם לשיטת האחיעזר, נראה לכאורה דכיון דכלים אלה בנוים באופן מושלם ומקצועי, והם יעילים ביותר, לכאורה הוי מלאכת מחשבת, אף אם מסיבות שונות אינם עומדים לשימוש אלא בשבת. ועוד דעובדא בני אדם שיש ברשותם קלנועית שבת הפועלת בגרמא והם עושים בו שימוש בכל ימות השבוע, והלב נוטה דמ"מ הוי בכלל "מחשבת" לפי דרכו של האחיעזר. ומשו"כ אכן רואה אני טעם בדברי המחמירים".

אמנם, להלכה פוסק הרב וייס, שבגופים גדולים המתעסקים בפיקוח נפש כמו בצבא ובבתי חולים מוטב להשתמש בהתקני הגרמא מאשר לעשות בידיים, ובגופים אלו אין לחשוש שיבואו יחידים להקל ראש בהיתר זה:

"אמנם נראה, דבגופים גדולים שעיקר עיסוקם בפיקוח נפש והצלת נפשות כגון בתי חולים, ובעיקר בצבא, שקשה מאד להגדיר בהם את תחומי הפיקוח נפש, דפשוט דהפעלה תקינה של מערכת המיחשוב, הזנת המידע (גם בבתי חולים וגם בצבא), מערכת צילום ותצפית, איסוף נתונים, סיורי שטח וכדו' פרטים למאות שבודאי יש בהם פיקוח נפש ישיר או עקיף, לענ"ד ראוי להשתמש במתקני גרמא, דהלא בלעדיהם נעשים מלאכות גמורות למאות ולאלפים בכל שבת ושבת ואין בידנו למחות, וככל שאפשר למעט ולתקן כך ראוי. וכיון שלא התרנו כל זאת לפרט וליחיד בביתו אלא בגופים אלה שכל אחד יודע שרוב עיסוקם בפקו"נ, אין חשש כ"כ שיבואו להקל ראש בשבת".

ז. למעשה

אין כוונתי במאמר זה לפסוק הלכה, אלא לפתוח את הדיון במציאות עכשווית הזקוקת מענה הלכתי. אע"פ כן אכתוב את העולה מהלימוד לגבי מכשירי אקו וגרמא.

מכשיר האקו (אלקסה) מבצע את ההוראות הניתנות לו באופן שנעשית מחשבתו והפעולה מיוחסת ישירות לאדם, ואופן הפעולה זהה בין חול לשבת. ולכן גם אם יש

המון תהליכי ביניים אין זה מגדיר את הפעולה כגרמא אלא נחשב כעושה מלאכה בידים. לפיכך לעני"ד מוטב להמשיך להשתמש בהתקני גרמא בצבא בשבת, ואין במכשיר האקו תועלת אלא גירעון בשמירת השבת.²⁷

27. הערת העורך: השווה למאמר 'בינה מלאכותית בשבת' בגליון זה.

יורה דעה